

פורים חלק א'

החג הנצחי שמאחורי המסכה

מתוך כל החגים ומועדי ישראל, חג חג ומנהגיו, מצוותיו, והשמחה שהוא מביא עמו - יש משהו ייחודי בפורים ובשמחת פורים. לבישת התחפושות, סעודת היום עם משפחה וחברים, ושתיית יין עד לשכרות - כל אלו מבטאות משהו יותר חי, יותר תוסס מכל חג אחר! שמחת פורים משפיעה אף על כל החודש, כפי שאמרו חז"ל בתלמוד "משנכנס אדר מרבים בשמחה" (תענית כט א). הדגש על החיוב לשימוח מושך את המתבוננים שבנו לחפש את המשמעות העמוקה, הנסתרת, של היום הזה. בשיעור זה נחקור את מהות השמחה הזאת. נתמקד בהבנת טבעו של היום ומשמעותו הפנימית.

- ☞ מהו הסוד מאחורי השמחה הייחודית של פורים?
- ☞ מדוע אנו מתחפשים בפורים?
- ☞ מדוע אין שמו של הקב"ה מוזכר במגילת אסתר?
- ☞ כנגד מי היה המאבק האידיאולוגי בפורים?
- ☞ האם יש קשר בין פורים לבין גרמניה הנאצית?
- ☞ מהו הקשר בין פורים לבין יום הכיפורים?
- ☞ מהי מהותה של קבלת התורה מחדש בפורים?

מבנה השיעור

חלק ראשון: אירועי פורים והקשר ההיסטורי
פרק א. רקע ההיסטורי
פרק ב. אירועי הפורים

חלק שני: מהות הפורים והסתר פנים
פרק א. כיצד מבחינים ביד ה' באירועי מגילת אסתר?
פרק ב. יד ה' בעולם הטבע

חלק שלישי: החג הנצחי

חלק רביעי: האויב הגדול מכה שנית

חלק חמישי: פורים ויום הכיפורים

חלק שישי: קבלת התורה מחדש
פרק א. הקבלה המחודשת של התורה שבכתב
פרק ב. קבלת התורה שבעל פה מרצון

חלק ראשון: אירועי פורים והקשר ההיסטורי

פרק א. רקע היסטורי

נס פורים אירע כאשר היה העם היהודי בגלות בבל. גלות זו נמשכה שבעים שנה, ולא היו בה רדיפות או טרדות מיוחדות, עד לגְּרָתוֹ של המן. מתוך השלווה שבה היה העם היהודי נתון, החלה בקרבו התדרדרות רוחנית שבעקבותיה נגזרה גזרת המן. להלן מספר ציטוטים כהקדמה היסטורית לאירועי פורים.

1. הרב מרדכי בכר, שער ליהדות, הוצאת שער, עמ' 177-178 – תקציר התקופה שקדמה לאירועי הפורים.

תחילתו של סיפור הפורים בערך תשע מאות שנה לאחר יציאת מצרים. היהודים חיו בארץ ישראל ברציפות מאז שנכנסו אליה עם יהושע. במשך הזמן בנה שלמה המלך בירושלים את בית המקדש, אשר היווה את מרכז החיים הרוחניים והלאומיים של היהודים בארץ ישראל. בית מקדש זה התקיים במשך 410 שנים.

האסון הראשון שחוה העם היהודי היה חלוקת המלכות לשנים. הממלכה הדרומית הייתה "מלכות יהודה", והממלכה הצפונית הייתה "מלכות ישראל". לאחר מאתיים ושלושים שנה, כבשו צבאות אשור ומלכם סנחריב את "מלכות ישראל", אשר כללה עשרה שבטים מתוך שנים-עשר שבטי ישראל, והגלו את תושביה. מדיניותו של סנחריב הייתה להגלות את תושבי מדינות כיבושו, להושיבם במקומות אחרים ולהטמיעם שם. כך התרחש אובדנם הנורא של עשרת השבטים לעם היהודי.

כמאה שנה לאחר מכן, הוכו היהודים מכה נוראה נוספת. מלכות בבל, ובראשה נבוכדנאצר, כבשה את ארץ ישראל, החריבה את בית המקדש, והגלתה כמעט את כל בני השבטים הנותרים (יהודה, בנימין, הכהנים והלוויים) לבבל (כיום זוהי עיראק – כאשר המרחק בינה לארץ ישראל שבועיים ברכיבה על גמל ושבע דקות בטיל סקאד).

הנביא ירמיהו הזהיר את העם מפני החורבן והגלות, וכמו כן ניבא על שיבת היהודים לארץ ישראל ועל בנייה מחודשת של בית המקדש והמולדת. ירמיהו אפילו נקב בזמן השיבה, והכריז שבית המקדש ייבנה מחדש כאשר יחלפו שבעים שנה מהחורבן. למרות זאת, רבים לא האמינו שישוּבו אי פעם לארץ ישראל, וחשו שגלות זו סימלה את סופו של הקשר המיוחד שהיה בין האלוקים לעם היהודי. היהודים הסתגלו במהירות לתנאי הגלות, והקימו קהילה יהודית מאורגנת היטב בבבל ובשכנתה פרס (כיום איראן).

2. שם, עמ' 178 – גלות פרס ומלכות אחשוורוש.

לאחר מכן, כבשה האימפריה הפרסית את בבל, ומנהיג צבאי בשם אחשוורוש תפס את הכתר והפך למנהיג העליון של האימפריה הפרסית. חישוב מוטעה היווה יסוד למחשבתו שתקופת שבעים השנה שעליה התנבא ירמיהו כבר חלפה, והוא הניח שהעם היהודי לא ייגאל עוד. עובדה זו, שהיהודים שרדו את כל האימפריות הקודמות (מצרים, כנען, אשור, בבל) ועכשיו נמצאים בגלות קבע תחת ממשלתו, גרמה לאחשוורוש לחשוב שהאימפריה שלו היא נצחית. לדעתו, גלותם של היהודים היא אינדיקציה לכך שהאימפריה שלו תקיים לעולם.

על מנת לחגוג את נצחונו, הוא הכריז על משתה בסגנון סולטאני קלאסי כיאות לממשלתו, תוך שימוש בכלים שבזו נבוכדנאצר מהמקדש בירושלים. עצובה יותר מעצם קיומו של המשתה, הייתה השתתפותם של יהודי שושן עיר הבירה במשתה ובחגיגות, על אף התנגדותה של מנהיגותם הרוחנית. התלמוד מלמדנו שכתוצאה מחטא זה בא לעולם קטרוג, שאפשר אותו איום גורלי על קיומו של העם היהודי.

חלק ב. אירועי הפורים

להלן תמצית אירועי הפורים על פי מגילת אסתר:

1. ושתי מודחת ממלכותה ואסתר נבחרת במקומה.

אחשוורוש מלך פרס שולט בכל העולם התרבותי המיושב, ובכללו מאה עשרים ושבע מדינות מהודו עד כוש. על מנת לחגוג את ממשלתו, הוא עורך משתה עצום לכל נתיניו בעיר הבירה ששמה שושן, כנוצר לעיל. במהלך הסעודה הוא מבקש מאשתו ושתי לצעוד לראווה לפני אורחיו בעודה ערומה. היא מסרבת. הוא מתמלא כעס ומצווה על הוצאתה להורג. לאחר תחרות יופי מלכותית לבחירת מלכה חדשה, נבחרת אסתר, נערה יהודיה, בניגוד לרצונה, להיות המלכה החדשה. היא נלקחת לארמון, אך שומרת את זהותה היהודית בסוד. משמים, מזדמן למרדכי לשמוע את תוכניתם של שניים משומרי הארמון להתנקש בחיי המלך. מרדכי מספר לאסתר בת דודו, והמתנקשים מחוסלים בטרם ביצעו את זממם. מעשהו של מרדכי נכתב בספר הזיכרונות המלכותי, אך המלך אחשוורוש אינו יודע על כך מאומה.

2. עלייתו של המן.

המן הרשע מתמנה לעמוד בראש ממשלתו של המלך, ומצווה על כולם לכרוע ברך ולהשתחוות לו. מרדכי מסרב להשתחוות, והמן מתמלא חמה. יתרה מזאת: כאשר מגלה המן שמרדכי הוא יהודי, הוא מבקש להשמיד את העם היהודי כולו. בשלב זה מתלונן המן באזני המלך: "ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיים שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עשירים". המן גם משחד את המלך, וכך מתאפשר לו לגזור גזרת שמד על העם היהודי. כאשר שומע מרדכי על חורבן העם היהודי הממשמש ובא, הוא פותח מיד בצום ובתפילה וקורא לעם להכות על חטא ולהזור בתשובה. הוא מודיע לאסתר על מזימת הרשע ומפציר בה לפנות אל המלך, להתחנן לפניו ולבקש רחמים על עמה. אסתר חוששת לגשת אל המלך בלי שנקראה אליו, משום שהדבר כרוך בסכנת חיים. מרדכי מסביר את חומרת המצב, ואומר שאולי הציב ה' את אסתר בתפקידה הנוכחי למטרה זו. אסתר מסכימה לסכן את חייה ולגשת אל המלך, ומבקשת ממרדכי לאסוף את כל העם היהודי, כדי שיצומו ויתפללו עליה במשך שלושה ימים. אסתר מתקבלת ברוחב לב על ידי המלך. הוא מביע את הסכמתו להצטרף אליה למשתה מיוחד עם המן, ובאותו משתה היא מבקשת מהם לשוב ולהצטרף אליה למשתה נוסף. בלילה שלאחר המשתה הראשון עם אסתר, המלך אינו מצליח להירדם, ומבלה את הלילה בקריאת 'זיכרונות המלכות', ולראשונה מתודע לעובדה שמרדכי הציל את חייו.

3. נפילת המן.

עם שחר נכנס המן למתחם הארמון על מנת לשוחח עם המלך. עוד בטרם הוא פוצה את פיו, שואל אותו המלך: מה כדאי לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו ורוצה לכבדו? המן מניח שהמלך מתכוון אליו, ומציע: יביאו לאיש לבוש מלכות, יורכב על סוסו של המלך, ויוליכוהו כך ברחוב העיר. שר אחד יוביל אותו, ויקרא לפניו "ככה ייעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו". הרעיון מוצא חן בעיני אחשוורוש, והוא אומר להמן לבצע את כל שהציע... למרדכי היהודי! בעקבות זאת נאלץ המן עצמו להוליך את מרדכי שהולבש בגדי מלכות, רכוב על סוסו של המלך, ברחובות שושן, ולקרא לפניו "ככה ייעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו". באותו לילה, במשתה, מספרת אסתר למלך על זהותה היהודית. היא מספרת לו על תוכנית ההשמדה, ומבקשת את רחמיו. מלא זעם, דורש המלך לדעת מי הוא זה שמעז לאיים כך על עמה. אסתר מצביעה לכיוונו של המן! המן המבועת מבין מיד שהוא אבוד. הוא נופל לרגלי אסתר לבקש רחמים ממנה. המלך סבור שהמן מתקרב למלכה כדי לתקוף אותה, ומצווה לתלותו על עץ - על אותו עמוד תליה שהכין המן למרדכי.

4. נצחונם הגדול של היהודים וייסודו של חג הפורים.

על פי חוקת פרס, לא ניתן לבטל את גזרת השמד משום שהיא נחתמה בטבעת המלך. במקום זאת, מוציא המלך צו המתיר ליהודים להגן על עצמם. היהודים אכן הגנו על עצמם בהצלחה. חלק מאויביהם נהרגו, והשאר נרתעו ונמלטו בפחד. הלחימה בשושן הבירה נמשכה יומיים עד להבסת אויביהם, ובשאר מדינות המלך אחשוורוש הובסו אויביהם ביום אחד בלבד. פורים נחוג ביום שבו נחו מהלחימה: בשושן ובכל שאר הערים העתיקות המוקפות חומה (76 ערים, ובכללן ירושלים של ימינו) חוגגים ביום ט"ו בחודש אדר. ואילו בכל שאר המקומות, פורים נחוג ביום י"ד בחודש אדר. מרדכי ואסתר קובעים שמדי שנה יתקיים יום מיוחד שבו יאכלו סעודת חג, ישלחו מנות איש לרעהו, יתנו מתנות לאביונים, ויקראו את המגילה.

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- ☞ בעקבות חורבנו של בית המקדש הראשון על ידי הבבלים הוגלו היהודים לבבל. מלכות בבל נכבשת על ידי מלכות פרס והיהודים מוצאים את עצמם במצב חדש. תהליך הדרגתי של היטמעות והתבוללות מתרחש באומה טרם עלייתו של המן לעמדת השפעה בחצר מלכותו של אחשורוש.
- ☞ המן מצליח לשכנע את המלך לחתום על גזרת השמדה הכוללת את כל היהודים בממלכה הפרסית. המלכה אסתר, שהצליחה להסתיר את מוצאה הלאומי עד כה, מזמינה את המלך למשתה פרטי יחד עם המן. שם היא מגלה את זהותה היהודית ומתחננת שהמלך יבטל את הגזרה.
- ☞ בהתקף זעם, מורה המלך על תלייתו של המן. ליהודים הותר להגן על עצמם ביום שיועד להשמדתם. היהודים גברו על אויביהם באותו יום, והגיגות ניצחונם נערכו ביום שלמחרת בכל רחבי האימפריה. מרדכי ואסתר קבעו שימים אלו יונצחו בכל הדורות הבאים.

חלק שני: מהות הפורים והסתר פנים

למרבה הפלא, אין שמו של הקב"ה מוזכר אפילו פעם אחת בכל מגילת אסתר, בשונה משאר ספרי התנ"ך. כשקוראים את סיפור המגילה, הוא נראה לא יותר מסיפור רגיל או אגדה, אולי סיפור מתח עם סוף טוב. אבל האמת היא, שדווקא מה שנראה כהעדר נוכחות ה' במגילה, הוא שמגדיר את אופיו של חג הפורים. נוכחותו של הקב"ה מאחורי הקלעים היא-היא הנושא העיקרי של חג הפורים. הרעיון הוא, שאף שאיננו רואים אותו, הוא תמיד משגיח עלינו ולא ייטוש את עמו לעולם.

פרק א. כיצד מבחינים ביד ה' באירועי מגילת אסתר?

סיפור המגילה משקף כיצד הנהיג האלוקים את אירועי הפורים. הנקודות הבאות מדגישות את נוכחות ה', ומראות כיצד הוא כיוון והנחה כל אחד מהאירועים:

- 1 אסתר א:י - ב:יח - המלכה ושתי מודחת, ובמקומה מוכתרת אסתר.
- 2 אסתר ב:כא-כג - המזימה להתנקש בחיי אחשורוש מתגלה על ידי מרדכי ונכתבת בתיעוד המלכותי.
- 3 אסתר ג:א - המן, שמבקש להשמיד את העם היהודי, מתמנה לראש ממשלת פרס.
- 4 אסתר ו:א-יא - בלילה שקדם לבקשתה רבת החשיבות של אסתר להצלת עמה, סובל אחשורוש מנדודי שינה ומגלה שמרדכי מעולם לא קיבל גמול על כך שהציל את חייו. כאשר מיד לאחר מכן בא המן לבקש לתלות את מרדכי, הוא "זוכה" להפתעה גדולה - דווקא הוא יכבד את מרדכי בכבוד מלכים לעיני כולם!

פרק ב. יד ה' בעולם הטבע

ההתרחשויות הללו נראות על פניהן כשרשרת של מקרים, אך כל הסדרה יחד, מצביעה בבהירות על קיומה של יד מכוונת. מה אנו לומדים מתמונה זו של השגחה נסתרת?

1. תלמוד בבלי, חולין קלט: - השם "אסתר" עצמו מייצג את ההסתרות האלוקית.

אסתר מן התורה מגיין? ואנכי הסתר אסתיר [פני ביום ההוא]. (דברים לא, יח)

2. הרב שמשון פינקוס, פורים, פרק ב – גילוי ה' בטבע עצמו.

(עמוד כ') זוהי גם הסיבה לכך שלא מוזכר בכל המגילה אף שם משמות הש"י, כיון שאם היה כתוב בגלוי שמו של הקב"ה היתה זו יציאה מגדר הטבע למועל הטבע, וזה כבר נוגע לפסח. אך פורים מגלה לנו שכל דבר בתוך הטבע החשוך זוהי פיסגת האהבה ... היכן רואים יותר אהבה, בפורים או בפסח? בחג הפסח הרים אותנו הקב"ה מעל העולם, אבל בפורים אנו מגלים את הקב"ה בכל נקודה ונקודה של טבע.

3. שם – "פורים" על שם הפור: כוחו הפנימי של הטבע.

(עמוד כא') נקודה זו טמונה גם בעצם שמו ומהותו של יום זה - "פורים" על שם הפור. שלכאורה אין דבר טבעי יותר מגורל, שהרי לעולם יצא פתק אחד מתוך הגורל, וא"כ ניתן לכאורה לטעות ולטעון כי אך "במקרה" יצא פתק זה דוקא. אולם מכמה דוגמאות מהתורה ומהנביאים אנו רואים כי אדרבה, גורל הוא ביטוי לפעולתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו. זהו הביאור שעל פי גורל נחלקה הארץ לשבטים, שהנה כל שבט ושבט דרש לעצמו את החלקים המובחרים כגון ליד הים וכיו"ב, עד שקם אחד השבטים ואמר אין אני חפץ בהכרעה אלא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. ומהי הכרעת הקב"ה בכבודו ובעצמו? הגורל.

4. שם – גורלות וסיפור הפורים.

... זוהי המהות של פורים, על שם הפור. וזו המצוה הראשונה של פורים, קריאת המגילה שהיא מגלה לנו את המהות של העולם. המהר"ל אומר (תפארת ישראל ריש פרק נג) שכאשר הקב"ה חתם את עם ישראל למיתה הרי זה נחשב למיתה ממש. אחר כך ברא הקב"ה עם חדש עם קבלת התורה מחודשת. חג פורים מגלה לנו לא רק את האהבה הגדולה שהתעוררה בשעת הסכנה, אלא את כל מהות העולם, את מה שכל אחד צריך לחשוב כאשר הוא שותה כוס מים ומברך "שהכל נהיה בדברו". המגילה מגלה את הקרבה הגדולה ביותר לקב"ה הקיימת בעולם הטבע. העוצמה של פורים נמצאת בטבע!

5. על פי הרב יעקב טאובר Chabad.org – ,תחפושות ושמתח הפורים: כאשר שום דבר איננו כפי שהוא נראה.

מדוע אנו מתחפשים בפורים? משום שבפורים שום דבר אינו כפי שהוא נראה כלפי חוץ. האם הריגתה של ושתי הייתה במקרה מפני שמלך פרס השתכר? האם זהו רק צירוף מקרים שמרדכי שמע על המזימה לרצוח את המלך? האם אחשוורוש בחר את אסתר למלכה רק בגלל יופיה? האם רק מזלו הרע של המן גרם לו לבקר את אחשוורוש מיד לאחר שנודע למלך שמרדכי הציל אותו? האם היה זה רק קסמה של אסתר והפכפכותו של אחשוורוש שגרמו לו פתאום להוציא להורג את השר החביב עליו?

חג הפורים קיים היום, משום שהעם היהודי בעת ההיא הכיר בכך שאלוקים הוא שעשה את כל האמור, על מנת להציל את עמו. הוא רק הופיע בחצר המלכות בצורה נסתרת. כאשר הוציא ה' את בני ישראל ממצרים בפסח, הדהדו הנסים שעשה אלוקי העברים מקצה העולם ועד קצהו. כאשר בער פך שמן קטן במשך שמונה ימים, גם היווני הספקן ביותר ראה שזה מעשה אלוקים. פורים ("גורלות" בפרסית העתיקה) מתייחד בכך שההצלה הנסית ביותר הייתה עטויה בלבוש של טבע, מזל ומקרה. בפורים, ה' הסתתר ונותר נסתר – שמו אינו מופיע אפילו פעם אחת בכל המגילה!

אנשים רבים חוגגים את פורים בתלבושות ומסכות. כאשר מתרחשים נסים נפלא לחוגג אותם, אך באיזו תדירות אתה נפגש בנסים? דווקא ההכרה ששום דבר אינו כפי שהוא נראה לעין, מפיחה באדם רוח חדשה, מעבר לשמתח החג הרגילה. הידיעה הזאת שהאלוקים הוא זה שמושך בחוטים, גם כאשר נדמה שהכל "פשוט קורה", היא גישה מחודשת לחיים.

6. הרב יצחק הוטנר, "פחד יצחק", פורים, פרק 34 – ישועת פורים ה"טבעית" מאפשרת לנו להבחין בבורא אפילו בשעה שהוא מסתיר פניו.

...משל לשני בני אדם שנצטוו להכיר אנשים בלילה. האחד הדליק נר והביט בפני האנשים לאור הנר בכדי להכיר את פניהם. לשני לא היה נר ומכיון שהיה מוכרח להכיר את האנשים אמן את עצמו להכירם בטביעת עינא דקלא (הכרה עפ"י הקול). ונמצא לענין הברירות והבהירות הראשון עדיף מן השני, שהרי הכרת אדם בחוש הראיה היא יותר ברורה מאשר הכרת אדם בחוש השמיעה. אבל לעומת זאת יש להשני עדיפות על הראשון, שהוא סגל לעצמו כשרון חדש של הקשבה לקולות בני אדם, והראשון אשר נשתמש בנר חסר לו כשרון זה של הכרה ע"י חוש השמיעה. ונמצא דאחר כך לכשיעלה עמוד השחר והראשון יכבה את נרו, דשרגא בטיהרא מאי אהני (נר בצהרים מה הוא מועיל), כל הכוחות שנתנה לו עבודתו בלילה לאור הנר מיותרים הם עכשיו. אבל לעומת זאת השני, נהי (אמנם) דעכשיו גם הוא מכיר את האנשים מכל מקום כוחות השמיעה וההקשבה שיצרה בו עבודתו בחשך לעולם נשארים קנין בנפשו.

במשל המצוטט לעיל, אנו רואים שתי גישות שונות להתמודדות עם החשכה. האחד ביטל את החשכה באמצעות הדלקת נר, ולעומתו זה שלא היו לו אמצעי תאורה נאלץ לפתח יכולת האזנה שלא השתמש בה עד כה. האזנה זו הוסיפה לו ממד חדש ביכולתו לזהות אנשים. העם היהודי דומה לאדם הזה, משום שפיתח בפורים יכולת חדשה "לשמוע" ולהבחין בנוכחותו של ה' אפילו בזמן הסתר.

7. הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, דברים לגד: – פורים חיזק את בטחונו של עם ישראל בדבר יכולתו לשמור תורה ומצוות אפילו בזמן שההשגחה האלוקית נמצאת בהסתר.

הוא שהשכילו תכלית ההשגחה העליונה וראו כי הוא דבר הכרחי והתורה היא קיומו של מעשי שמים וארץ. וענין המודעא הוא דאמרו כשאנחנו בהשגחה עליונה אז היינו יכולים לקיים, אבל כשהנהגה האלקית מסתתרת בטבע אז אין אנו יכולים להתנהג על פי התורה. אמנם בימי אסתר כשההשגחה היתה מסתתרת וישראל היו עבדי אחשוורוש ובכל זאת מסרו נפשם הוי קבלה שלימה.

היהודים טענו שרק באווירה הרוחנית הנעלה של הר סיני ניתן לשמור את מצוות התורה, ולא בשגרה היום יומית שבה נוכחות ה' נסתרת. בפורים השכילו לראות שאפילו בזמן שנדמה שה' נעדר, עדיין ניתן להגיע לגבהים רוחניים עילאיים. הנסים הנסתרים של פורים אפשרו לנו להתעלות מעל הצורך בנסים על-טבעיים כדי לחוש במציאותו של ה'.

נקודות לסיכום החלק השני:

- בניגוד לחג הפסח, שמנציח את הנסים העל טבעיים שאירעו בעת יציאת מצרים, בפורים החגיגה היא על פעולות ה' שבתוך גבולות הטבע. התוצאה החיובית מעודדת אותנו להודות שמציאות ה' קיימת בעולם, על אף שהוא נסתר מעינינו.
- סמלו של החג הוא ה"פור" – הגורל, שנדמה כאקראי ומקרי לחלוטין. האמת היא, שתוצאות הגורל הן ביד ה', כפי שמשתקף אף מתוך השימוש בגורל על פי ה' במקרים מיוחדים בתורה ובנביאים. ה' נוכח בכל מציאות הטבע, ובכל מצב איננו רחוקים ממנו.
- התפיסה הזאת שיד ה' פועלת בעולם הטבע, מאחורי הקלעים, מחייבת את העם היהודי לפתח רגישות חדשה של ראיית ה' בתוך הטבע, ומאפשרת לנו בכך לשגשג ולפרוח.

חלק שלישי: החג הנצחי

חז"ל מלמדים אותנו, שכל חגי התורה עתידיים להתבטל באחרית הימים לאור גדלות הגילויים העתידיים להיות, ורק חג הפורים – שהוא מתקנת חכמים – יישאר לנצח. כדי להבין אמירה מפתיעה זו עלינו לחשוב על כך שאור קטן ("אורו" של החג, כלומר גילוי) אינו נתפס בנוכחות אור שהוא חזק ממנו בהרבה ("אורם" של ימות המשיח); אבל חג הפורים, המזכיר את מציאות ה' והשגחתו עלינו אפילו בחשכה, הוא נצחי.

1. מדרש, משלי ט – ימי הפורים הם נצחיים.

שכל המועדים יהיו בטלין, וימי הפורים לא יהיו נבטלין לעולם, שנאמר: (אסתר ט, כח) "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם".

2. ירמיהו טז:יד-טו – באחרית הימים, לא תזכר עוד יציאת מצרים, שהיא יסוד חגי התנ"ך.

לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה וְהִשְׁבַּתִּים עַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם:

3. רמח"ל, דעת תבונות, קטע נד – באופן נסתר, מובילות כל פעולות ה' את העולם לייעודו הסופי.

...בכל מדה ומדה שהוא ית"ש מודד לנו, נבחין שני ענינים, הנראה והנסתר ... והנסתר היא העצה העמוקה הנמצאת תמיד בכל מדותיו, להביא בהן את הבריות לתיקון הכללי ... שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם ... כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבא לעיני כל ישראל איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה, והכנה ממש לברכה. ... והנה עתה אין מעשי ה' מובנים לנו כלל, אלא שטחיותם הוא הנראה, ותוכיותם האמיתית מסתתרת, כי הרי התוך הזה שזה בכלום – שכולם רק טוב ולא רע כלל, וזה אינו נראה ומובן עתה ודאי. אך לעתיד לבא זה לפחות נראה ונשיג – איך היו כולם מסיבות תחבולותיו ית' עמוקות להטיב לנו באחריתנו.

לעתים קרובות, אנו חשים כאילו אין מי שמכוון את האירועים המתרחשים בעולם, בדומה לתחושת העם היהודי בשעה שהכריזו על גזרתו של המן. הנס הנסתר שבא בעקבות הגזרה אפשר לעם היהודי לראות את יד ה' באירועים שהיו בלתי מובנים קודם. חכמינו מלמדים אותנו, שבימות המשיח נבחין באופן דומה ביד ה' שהנחתה אותנו לאורך כל ההיסטוריה.

4. הרב חיים פרידלנדר, שפתי חיים, חלק ב', עמ' 222 – פורים מגלה כיצד אפילו הרע יכול להפוך לחלק מהגילוי האלוהי, והקדמה לעתיד לבוא.

מעתה נבין היטב את דברי חז"ל: כל המועדים עתידין להיבטל אך פורים לא יבטל שנאמר "וזכרם לא יסוף מזרעם".

המכנה המשותף בין הגילויים לעת"ל והגילויים של נס פורים, הוא ההבנה איך הרע עצמו שימש אמצעי להביא לגילוי יחוד השי"ת, והכל יצא כרצון השי"ת – למרות הרע – כדי לגלות יחודו ית', וכאמור זהו גילוי היחוד לעת"ל, שיבינו למפרע איך כל המעשים עצמם הביאו לגילוי היחוד. זהו גילוי היחוד של פורים; בתוך ההסתר, ללא חריגה כלל בהנהגת הטבע, התגלה יחודו ית'.

כל המועדים יבטלו – היינו הגילויים לעת"ל יהיו נשגבים וגדולים יותר מהניסים שהיו עד עתה בכלל ישראל, ממילא כל הניסים יהיו טפלים לעומת הגילויים שלעת"ל. אבל ההנהגה המיוחדת הזו של גילוי היחוד שהוא המכנה המשותף בין הגילויים של פורים לגילויים לעת"ל, גילויים אלו יהיו עיקריים וניכרים גם לעתיד לבוא – "וזכרם לא יסוף מזרעם".

פורים מעצים את יכולתנו להכיר בנוכחות האלוקים באירועים המתרחשים בעולם. כתוצאה מזה, כאשר יתגלה ה' בימות המשיח תהיה הכרתנו שלמה. זו הסיבה שמשמעות הפורים היא נצחית.

נקודות לסיכום החלק השלישי:

- ☞ הנביאים מלמדים שלעתיד לבוא יהיו נְסִי יציאת מצרים טפלים לעומת הנסים הגדולים שיתרחשו לעם ישראל.
- ☞ דווקא פורים ונסי פורים לא יאבדו את מקומם וחשיבותם בכל הדורות.
- ☞ התוכנית שהעולם פועל על פיה היא שכוחות הטוב יתגברו על הרע לאחר שישימש רע זה אמצעי לנצחון הטוב. לצערנו, איננו מסוגלים לראות את התרומה החיובית של הרע בשעה שאנו חווים אותו. אבל כפי שהתפתחויות בסיפור הפורים שנראו שליליות בשעת מעשה תרמו לתוצאות המוצלחות, כך גם בימות המשיח נבין את כל האירועים שהוליו לגאולתנו.

חלק רביעי: האויב הגדול מכה שנית

לאורך כל הדורות, נתקל העם היהודי באויבים רבים. בזמן כניסתו לארץ ישראל לחמו בו פלשתים, עמון, מואב, ועוד. לאחר מכן קמו נגדו מעצמות עולמיות, כגון ממלכת אשור שהגלתה את עשרת השבטים, והבבלים והרומאים שהחריבו את שני בתי המקדש. ואחרי כל זאת, אומה אחת קנתה לעצמה שם של 'האויב האולטימטיבי' של עם ישראל: עמלק. הפעם הראשונה שבה הגיע עמלק לתקוף את ישראל, הייתה לאחר קריעת ים סוף, בזמן שהיו בני ישראל בדרכם ממצרים להר סיני לקבלת התורה. באותה שעה פחדו כל האומות מישראל בעקבות הנסים הנפלאים שנעשו עבורם, אך עמלק התקיפם בחוצפה ובעזות מצח. התקפה זו גרמה לציווי האלוקי למחות את שמו של עמלק מן העולם.

על אף שיש ישראל נלחם בעמלק מספר פעמים בזמן ישיבתם בארץ, הפעם הבאה שעמלק ביצע ניסיון משמעותי לתקוף את ישראל הייתה באירועי סיפור המגילה: המן, שהגה את מזימת השמדת העם היהודי ופעל לביצועה, היה מזרע עמלק. מעשה אבות סימן לבנים: נפילתו של המן וניצחונם של היהודים, לא היו אירוע מקומי, אלא סמל לכך שבאחרית הימים יגברו כוחות הטוב על כוחות הרע. גם הרעיון הנאצי למחות את העם היהודי מן העולם נושא את טביעות אצבעותיו של עמלק. ואף שקשה לנו לאתר את שלשלת היוחסין המדויקת המקשרת ביניהם, הדמיון בגישה הוא ברור. מהו שורשה של האומה העמלקית?

1. הרב עקיבא טאץ, Worldmask, Targum Press, עמ' 97-94, מבוסס על רבי צדוק הכהן מלובלין – גילוי מהותו של המן.

התלמוד שואל: "המן מן התורה מניין?" – היכן מקור שמו של המן בתורה? משמעותו של חיפוש מקור שמו של המן היא כזאת: הכרחי כי הרעיון שאותו מייצג המן כבר מופיע בתורה. כאשר נמצא היכן בתורה נרמז רעיון זה, נוכל לדעת מה מהותו, והיכן טמון שורשו הרוחני. הגמרא מאתרת את שמו של המן, סמוך לתחילת התורה. לאחר שאדם הראשון אוכל מפריו האסור של עץ הדעת, נגלה ה' אל האדם ושואל "המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת?" כאשר מתבוננים במילת השאלה "המן" ללא ניקוד (כפי שכתובה בתורה), נגלה לעינינו שמו של המן, וניתן לדרוש מזה שהתורה מרמזת לשמו של המן.

עדיין צריך להבין, מה הקשר בין האכילה הזאת לבין המן? מיקומו של הרמז בתחילת התורה, מלמד אותנו שהעניין הזה הוא עניין שורשי, קרוב לבריאת העולם. כאן החטא הראשון, והמן כבר רמוז בו. נראה מזה שעניין 'המן' קשור באופן ישיר לשורש החטא, וקשור לכל המושג של חריגה מרצון הבורא.

2. שם - ריהוק מה', אונדן הבהירות והולדת הספק.

שאלת ה' את האדם "המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת?" מבטאת את הריחוק שנוצר בין האדם לבין יוצרו כתוצאה מן העבירה. אדם הראשון נתעורר בעקבות האכילה, ונדמה היה לו שביכולתו להסתתר מהבורא. לפני רגעים אחדים הוא היה בקשר ישיר עם בוראו, האם נעלם ממנו שהקב"ה רואה הכל? התשובה היא: לא! הוא יודע, וזו הסיבה שהוא מסתתר! אולם הוא נכנס לתוך עולם הדמיון, ומתוך רגשות אשמה ותחושת בושה מפני הבורא, הוא מצייר בדמיונו שביכולתו להסתתר מה'.

בשעה שהתרחק מיוצרו, איבד אדם הראשון את בהירות ראייתו. נעלמה ממנו תכליתו, ואבד ממנו הקשר שהיה לו עם שורש המציאות. תוצאות מעשיו מרות ביותר, ה' מתנהג כלפיו באותו אופן! מאחר שאדם הראשון מסתתר למרות שזה מגוחך ונלעג, נוהג עמו ה' באותם הכללים שהוא עצמו קבע "אִיָּהָה – היכן אתה?" כביכול אדון היקום אינו יכול לראותו. "המן העץ אכלת?" כביכול אדון העולם אינו יודע.

מעתה, נולד מושג הספק בעולם. אולי באמת ניתן להסתתר? שמא איננו רואה? שמא אין ה' יודע כי חטא האדם? נפערה תהום בין ה' לבין בריאתו - תהום הספק. מייצגה של תהום זו בעולם הוא עמלק, וזה שורש מציאותו: הטלת הספק. עמלק נולד, המן בא לעולם.

העם העמלקי נסתפק אם יש אלוקים ומתוך הספק הגיע להכחשת עצם מציאותו של ה' - כאילו 'בודאי אין אלוקים'. לפיכך, מיד לאחר שיצא העם היהודי ממצרים, הפך העם העמלקי לאויבו הנצחי.

3. דברים כה:זי-יט – לאחר יציאת מצרים תוקף עמלק את העם היהודי. אנו מצווים לזכור את מעשי עמלק ולמחות את האומה הזאת מן העולם.

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא א-להים: והיה בהניח ה' א-להיך לך מכל איִבֶיךָ מסביב בארץ אשר ה' א-להיך נתן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

עמלק מייצג את תיאוריית המזל: אתיאזים השולל מהעולם כל תכלית. מציאותנו כאן היא במקרה וזכותו של כל אדם לחיות כרצונו. פורים, הממחיש את השגחת ה' על אירועים שנראים לנו "מקריים", הוא ההפרכה הגדולה ביותר לתפיסה העמלקית.

4. הרב זאב לף (www.aish.com) – התפיסה של עמלק.

לפני הופעתו של עמלק, היו שתי צורות חשיבה. האומות האמינו שכוחות שונים שולטים בעולם - אלילים, שדים, מלאכים וכו'. אברהם אבינו יסד את העיקרון של האמונה בא-ל אחד - שא-ל אחד שולט בכל האירועים המתרחשים בעולם. עמלק הביא לעולם צורה שלישית של חשיבה - אמונה בשום דבר! זהו האתיאיזם, שקובע שאין דבר השולט בעולם ...

האתיאזים גרוע יותר מעבודת כוכבים. עבודת כוכבים היא האמונה בריבוי כוחות השולטים בעולם וממנה ניתן להתקדם לאמונה בא-ל אחד. אולם עמלק שולל את קיומו של כל כח השולט בעולם. לדעתו, הכל נתון לגורל העיוור וליד המקרה, כפי שמבואר בדברי רבי צדוק שהם אינם מאמינים בכלום. מעמדה כזו קשה ביותר להגיע לאמונה באלוקים, השליט בכל העולמות.

5. שמואל א:טו:ז-ט – שאול נלחם בעמלק ומנצחם, אך משאיר בחיים את מלך עמלק שמצליח להמשיך את שושלת עמלק.

ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר על פני מצרים: ויתפש את אגג מלך עמלק חי...

6. מגילת אסתר ג:א – המן האגגי הוא מצאצאי אגג מלך עמלק ובראוי לתפיסת עמלק זמם להשמיד את היהודים.

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו:

7. הרב ד"ר יוסף דב סולוביצ'יק, קול דודי דופק, הערה 23 – כל אומה השואפת להשמדת העם היהודי יש לה מעמד של 'עמלק'.

הכתוב מעיד, כי עמלק עדיין קיים בעולם. וצא וראה מה אמרה תורה: "מלחמה לה' בעמלק מדור דור", אם כן אי אפשר

עמלק להמחות מן העולם עד ביאת המשיח. כך אמרו חז"ל: "אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שיימחה זרעו של עמלק". אבל – היכן הוא? התשובה שמעתי פעם מפי אבא מרי זצ"ל, כי כל אומה המתנכלת לכלות את כנסת ישראל הופכת, על פי הלכה, עמלק.

האם אנו מוצאים את עמלק גם בתקופתנו?

8. אדולף היטלר, מצוטט בספר 'היטלר מדבר' שכתב Hermann Rauschning - התגלמותו המודרנית של עמלק.

היהודים גרמו לשני פצעים באנושות – ברית המילה בגופה והמצפון ברוחה. אלו המצאות יהודיות ... אני משחרר את האנושיות מאזיקי הרוח, מהסבל המביש שנגרם על ידי מבט הכוזב שנקרא מצפון ומוסר ... המאבק על השליטה בעולם הנו אך ורק בין שנינו, בינינו הגרמנים ובין היהודים. כל השאר רק חיצוניות ואשליה.

9. Discovery של ישיבת "אש התורה" – תלייתם השניה של בני המן, 1946. www.shemayisrael.co.il/parsha/rosenzweig/archives/vayikra.htm (מבוסס על סמינר)

1. ברשימת בני המן שנתלו, אשר מופיעה במגילת אסתר, יש ארבע אותיות בלתי רגילות בצד הימני של העמוד: האותיות ת', ש' ו-ז' כתובות קטן יותר מהכתב הרגיל והאות ו' כתובה גדול יותר מהכתב הרגיל.
2. למחרת היום שבו נתלו המן ועשרת בניו על העץ, ביקשה אסתר מהמלך אחשורוש: "אם על המלך טוב, ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום, ואת עשרת בני המן יתלו על העץ". בקשה זו מפתיעה ביותר, מכיוון שבני המן כבר נתלו על העץ יום קודם לכן.
3. "ביום השביעי של החג [סוכות] הוא סיום הדין של העולם ופסקי הדינים יוצאים מבית המלך והגבורות מתעוררות ומסתיימות ביום ההוא" (זוהר, ויקרא לא ב).
4. ביומו השביעי של חג הסוכות, בשנת ה' אלפים תש"ז לבריאת העולם (16/10/1946), הועלו לגרדום עשרה משותפיו של היטלר שהורשעו בפשעים נגד האנושות במשפטי נירנברג. בכתב העת "ניוויק" (28/10/1946), מדור לענייני חוץ, עמ' 46) היה מאמר מעניין על התלייה. נגזרה תלייה על אחד עשר אנשים ורק עשרה נתלו, מפני שאחד מהם, הרמן גרינג, התאבד בתאו זמן קצר קודם תלייתו.
5. במעמד התלייה, רק יוליוס שטרייכר הלך לעמוד התלייה בצורה בזויה ביותר. הוא נדחף לגרדום תוך שהוא צורח בטרורף "הייל היטלר!" כשעלה במדרגות הגרדום הוא צעק: "וכעת אני הולך אל האלוקים". הוא בהה בכיוונם של העדים הצופים בתלייה ושאג: "פורים-פֶּקֶט (חג פורים) 1946!" (Newsweek)
6. כעת הבה נחזור אל האותיות הנ"ל המשונות בגודלן: ניתן להסביר שהאות ו' הגדולה מסמלת את האלף השישי לבריאת העולם (משנת ה' אלפים א', 5001, עד שנת ו' אלפים, 6000 [לשם הבהרה, שיעור זה נערך בשנת ה' אלפים תשע"א, 5771]). שלוש האותיות הנותרות – ת(400), ש(300), ז(7) – סך הכל 707 שנים באלף השישי, או שנת 5707 לבריאת העולם. עשרה מעוזריו הבכירים של היטלר נתלו ביום השביעי של סוכות, בשנת 5707 לבריאת העולם, ב-16 באוקטובר 1946.
7. בכך "נתלו שוב" עשרת בני המן - על עמודי עץ, כבקשת אסתר המלכה.

נקודות לסיכום החלק הרביעי:

קיומה של האומה העמלקית נרמז כבר בתחילת דברי ימי העולם, כשחטא אדם הראשון בגן עדן. החריגה הזאת מרצון האלוקים יצרה ריחוק בין האדם לבין בוראו. אחת מתוצאותיו של ריחוק זה היא העובדה שהאמת אינה נתפסת כדבר מוחלט והאדם נתון תמיד בספקות.

ספקותיו של עמלק בקשר לאלוקים הפכו בסופו של דבר להכחשת מציאותו. לפיכך הזדרז עמלק לתקוף את ישראל מיד לאחר יציאתם ממצרים, שהייתה ללא ספק נסית וחורגת מגדר הטבע, כדי להוכיח שאירועים נסיים אלו לא היו אלא צירוף מקרים.

- עמלק מייצג את תפיסת המקרה והאקראי: אתיאזם השולל כל תכלית בבריאה. לדעתו, אנו קיימים בטעות ולפיכך זכותנו לחיות בכל אופן ובכל צורה שנרצה. חג הפורים, הממחיש את השגחתו המכוונת של האלוקים על כל האירועים, אף שנדמה שאינם אלא "סיכוי" או "גורל", מהווה את ההפרכה הגדולה ביותר לתורתו של עמלק.
- גם בדורות מאוחרים יותר, אנו מוצאים דמיון רב בין שנאתו הפסיכופטית של המן – שהוא צאצא של עמלק – כלפי העם היהודי, לבין שנאתם של היטלר והגוהים אחריו. אף שיתכן שהנאצים לא היו צאצאיו הביולוגיים של העם העמלקי, הם דבקו בלהט בתורתו של עמלק.

חלק המישי: פורים ויום הכיפורים

קשה להעלות על הדעת קשר כלשהו בין פורים לבין יום כיפור - יום המיועד למחילה וכפרה, יום קדוש של פרישות מגשמות. למרות זאת, דורשים חז"ל שאת שמו של היום "כפורים" ניתן לקראו כך: "כְּ-פורים" - "כמו פורים". כך רואים, שלמרות ההבדל הקוטבי הקיים בין אוירתם של שני הימים, הם קשורים זה בזה קשר הדוק ביותר.

1. רבי צדוק הכהן, פרי צדיק, שמות – שני החגים היחידים שלא יתבטלו.

אך העניין דאיתא במדרש (ילקוט משלי סימן ט') שכל המועדים יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו נבטלין לעולם שנאמר (אסתר ט', כ"ח) "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", אף ימי הכפורים אינן בטלין לעולם שנאמר (ויקרא ט"ז, ל"ד) "והיתה זאת לכם לחוקת עולם."

2. הרב שמשון פינקוס, פורים, עמ' 99 – שני החגים קשורים לתמצית החיים.

ביאר המהר"ל (בתפארת ישראל ריש פ' נג) שמה שמחייב את אי התבטלות שני ימים אלו היא העובדה ששניהם נוגעים לעצם החיים של כלל ישראל: לולי יום הכפורים היו העבירות מכריעות אותנו ח"ו (ועי' בפרדר"א פרק מז), וכמו כן בפורים הצילנו השי"ת מהגזרה הנוראה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים".

והיינו שהשמחה בפורים וההרגשה ביום הכיפורים שניהם ביסוד החיים עצמם הם. ביום כיפור מרגיש האדם שהנה ניתנת לו האפשרות להתקיים בעתיד על אף כל העבר. והשמחה בפורים היא על עצם החיים - תחושת השמחה על החיים בעצמותו לא מתבטלת אף פעם, כשם שהשמחה שאדם שמח ביום הולדתו אינה פגה כל ימי חייו, כי הרי החיים עצמם נתנו לו אז.

נמצא אפוא שהשמחה בפורים אינה על העבר על הנס הגדול שהקב"ה עשה לדור ההוא אלא על ההרגשה המתחדשת בכל דור ודור.

3. הרב יצחק הוטנר, "פחד יצחק", פורים, מאמר כא – פורים ויום כיפור משלימים זה את זה.

כמה פעמים הזכרנו את דברות קדשו של הגר"א המפרש את מאמר חכמים כי יום פורים ויום כ-פורים יש בהם משקל משותף כי הלא מצאנו בענינו של יום טוב דינא של חצי להשם וחציו לכם. ובמהלך זה יום הפורים ויום כפורים מהווים שלימות אחד של מועד. דיום כפורים הוא החציו להשם ויום הפורים הוא החציו לכם, שני חצאים של שלימות אחת.

4. הרב שרגא סימונס, www.aish.com - האפשרות להתעלות רוחנית בפורים.

...[השוואה בין פורים ויום כיפור] היה נראה לנו שיום כיפור הוא גדול יותר מפורים, אולם, מבחינה מסוימת, פורים גדול יותר. קל לנו להגיע להתעלות רוחנית ביום כפור, משום שביום זה אנו עוסקים בתפילה כל היום, ואין לנו פנאי לעיסוקים

אסורים כגון רכילות או כעס. זאת ועוד, שמתוך הצום, שולטת הנשמה בגוף.

לעומת זאת, בפורים, בעודנו נתונים בעיצומה של שכרות תוססת, קשה מאד לשמור על גדלות אנושית. כותב הרב אליהו כי טוב: "אם האחד מוגיע לקדושה באמצעות ייסורים ואילו האחר משיג את הקדושה מתוך מילוי סיפוקו ורצונותיו, מי מהם גדול יותר? ניתן לומר שהאדם שהגיע לקדושה דווקא מתוך מילוי רצונותיו הוא הגדול יותר, משום שעל מנת להגיע לקדושה באופן זה יש צורך במאמצים גדולים וכבירים הרבה יותר."

בהתאם לגישה הזאת לפורים, האתגר שבפנינו גדול מאד. וכגודל האתגר, כן גודל הפוטנציאל שטמון בו. לפי זה מובן שיום כפורים אינו אלא רק 'יום כמו פורים'.

על פי המחשבה היהודית, אדם וחוה היו האנשים האחרונים (וגם היחידים!) שראו מציאות של שלמות. משמעותו של גן עדן שבו היו נתונים – עולם מושלם. נשאלת השאלה כיצד הם נפלו ממדרגה זו? והתשובה לכך היא שנתפתו לאכול מעץ הדעת טוב ורע. כלומר, הם הלכו אחרי עולם ההטעיה והדמיון, שבו החלק הנעלה של היקום (טוב) מוסתר במסכה של חוסר שלמות מדומה (רע).

אם ניגש לפורים בצורה הנכונה, אזי, כאשר אנו מבוססים ביין, מיטשטשת נקודת ההבחנה בין טוב לבין רע, וניתן לכוון מחדש את המבט שלנו. אנו רואים אז את הטוב והנעלה כשורש כל המציאות הגשמית, ושלמותו הנסתרת של הבריאה מתגלה לנו בזה. לפיכך, נקודת השכרות של פורים היא מעין עולם הבא. הפוטנציאל להתעלות רוחנית בפורים הוא עצום. עלינו לזכור זאת, בעודנו נתונים בעיצומן של השתיה והחגיגות, שלא נחמיץ את ההזדמנות!

5. תיקוני זוהר, תיקון כא – יום כיפור הוא "כמו" יום הפורים: באחרית הימים, גם יום הכיפורים עתיד להפוך ליום של שמחה.

ונקרא פורים על שם יום הכיפורים, שעתידים להתענג בו ולשנותו מעיני לעונג. ומה שהשכינה אסרה בו נעילת הסנדל, בעת ההיא נאמר בה "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב", ועונג וחדוה וכמה טובים מזומנים אליה, וזה יהיה בעת הגאולה הקרובה.

פורים אתקריאת על שם יום הכפורים דעתידין לאתענגא ביה ולשנויי ליה מענוי לענג ומה דאיהי שכינתא אסור ביה נעילת הסנדל בהוא זמנא אתמר בה מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב וענוגא וחדוה וכמה טבין מזומנין לגבה ודא יהא בזמנא דפורקנא בעגלא.

על פי דברי הזוהר, בעת הגאולה, עתיד יום הכיפורים להפוך ליום המזכיר מבחינות רבות את יום הפורים.

נקודות לסיכום החלק החמישי:

על אף שבמבט ראשון נדמה כי פורים ויום הכיפורים הם שני הפכים, למעשה הם קשורים בפנימיותם. שניהם נצחיים ושניהם מייצגים את השמחה שהאדם חווה בשעה שהוא מקבל את חייו מאלוקים.

רוב החגים יוצרים איזון בין הרוחני לגשמי. לעומת זאת, פורים ויום הכיפורים הם יוצאי דופן. ביום הכיפורים אין סעודת חג ואילו בפורים אנו נהנים מסעודה ושתייה בצורה מופלגת. למעשה, יום הכיפורים ופורים הנם שני חצאיו של השלם – האחד מבטא את ההתמקדות בחלק הרוחני והאחר את ההתמקדות בחלק הגשמי.

קל להבין כיצד ניתן להגיע להתעלות רוחנית ביום כיפור, מתוך צום והימנעות מהנאות העולם הזה. לעומת זאת, בפורים מוצב בפנינו אתגר להגיע לגבהים רוחניים דווקא מעמקי התעסקותנו בהנאות הגשמיות של העולם הזה. הזוהר מלמד אותנו כי בזמן הגאולה העתידה, יום הכפורים יהיה יום שיוכר במידה רבה את יום הפורים.

חלק שישי: קבלת התורה מחדש

בפורים קיים ממד נוסף, משמעותי מאוד. בדומה לחג השבועות, חג מתן תורתנו, אף פורים מציין את קבלת התורה. בשבועות, במעמד הר סיני, כרת ה' ברית עם עם ישראל בשעת קבלת התורה. עם זאת, מלמדים חז"ל שהיה חיסרון כלשהו בקבלת התורה בסיני; חיסרון שבא על תיקונו רק שנים רבות לאחר מכן, בזמן מרדכי ואסתר, כשעם ישראל קיבל עליו את התורה מחדש. לפנינו שתי אפשרויות להסבר הדברים: הסבר אחד קובע שבסיני התמלאו בני ישראל יראה ופחד מחמת גדולת המעמד, ולכן קבלת התורה לא היתה שלמה אלא כמו תחת איום. דבר זה בא על תיקונו כשישבו וקיבלו את התורה מחדש מאהבה בזמן הפורים. הסבר אחר מבאר שהתורה שבעל פה, שאותה קיבלו תחילה בחשש ובהיסוס מחמת עומקה ורוחבה, שבו וקיבלו אותה עליהם בפורים מתוך אהבה.

פרק א. הקבלה המחודשת של התורה שבכתב

ה' נתן את התורה בהר סיני לכל עם ישראל, שמניינו המשוער היה אז כשני מליון וחצי נפש. אבל קבלה זו הייתה מתוך יראה.

1. תלמוד בבלי, שבת פה א – קבלת התורה בסיני הייתה מתוך יראה, בניגוד לקבלת התורה בפורים.

"ויתיצבו בתחתית ההר" א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא [פירוש רש"י: שאם יזמינם לדין (וישאלם) למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס]. אמר רבא, אעפ"כ, הדר (שוב) קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב "קימו וקבלו היהודים" קיימו מה שקיבלו כבר.

2. שם, רש"י – קבלת העם היהודי את התורה כעת הייתה מתוך השמחה הגדולה בעקבות נס הפורים.

בימי אחשוורוש - מאהבת הנס שנעשה להם.

3. מגילת אסתר ט:כז – העם היהודי קיבל על עצמו את חג הפורים לכל הדורות.

"קימו וקבלו היהודים עליהם ועל-זרעם ועל כל-הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל-שנה ושנה".

מילות הפסוק "קיימו וקבלו" מתייחסות לקבלתה המחודשת של התורה על ידי היהודים בפורים, הפעם מתוך אהבה.

4. שאלתות דרב אחאי גאון סז – פורים דומה ליום שבו ניתנה תורה.

ועדיף יומא דפורייתא כיום שניתנה בו תורה.

להרחבה ולהסבר נוסף על המכנה המשותף שבין שבועות לבין יום הפורים כפי שעולה מדברי בעל השאלתות, ראה את הסברו של הנצי"ב בחיבורו "העמק שאלה" על השאלתות, שאלה סז אות ו.

5. שמות כד:ז – בני ישראל היו כה נלהבים לקבל את התורה בסיני, עד שהסכימו לעשות את כל אשר יצווה אותם ה' עוד בטרם שמעו מה יהיו הציוויים.

"ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר-דבר ה' הנה נעשה ונשמע".

פסוק זה נראה כסותר את דברי הגמרא במסכת שבת כפי שהובאו לעיל (שהתורה כביכול נכפתה עליהם), אך הדבר יתבאר בהמשך:

6. תוספות, שבת פח א – קבלת התורה בסיני הייתה מוגבלת.

כפה עליהן הר כגיגית - ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע, שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצתה נשמתן וכו'.

מהי הסיבה לכך שראשית קבלת התורה בסיני הייתה מתוך יראה?

7. הרב יחיאל יעקב ווינברג, "לפרקים", עמ' 343-344 – חוויית ההתגלות בסיני לא הותירה אפשרות לבחירה חופשית.

בשעה שבאה האומה הישראלית להר סיני תקפו עליה רשמים במדת עוז וגבורה שכמעט אי אפשר לנו כיום להשיג אותה. כל ההר היה בוער באש ועומד בתוך ים של להבות מתלקחות. הרעימו השמים והבריקו ברקים בתוך חשרת ענני כבוד וקול אלקים מדבר אליהם מתוך פלאי תופעות הטבע הללו, קול גדול וחזק נשמע על פני כל הישמון ועל פני כל המחנה. זה הפעם הראשונה בתולדות בני אדם, מאז ברא אלקים שמים וארץ, אשר עם שלם שמע באזני אנוש קול אלקים חיים ודבור יוצא מפי הגבורה, ואשר חזה בעיני בשר עוצם הנפלאות והגבורה. ומי האיש ולא יהיה נפחד ונרעש בתוך אורה דתית זו, מי האיש ולא ידבק בקונו ומי יוכל להחליץ מהשפעת דבר יוצא מפי הגבורה? ואיך אפשר לדמות איש בן בשר ודם שמאורע עצום מעין זה עבר עליו לבלי רושם כביר ולא היה מצטרף לקריאת נעשה ונשמע? ... הרי שדומה תשובה זו (נעשה ונשמע) כאילו באה מתוך כפיה ולחץ.

כיצד חולל פורים קבלה מחודשת של התורה?

8. הרב אברהם פיליפס, מורשה – תוצאתה של הכרת הטוב שחשו היהודים כלפי הקב"ה על הצלתם הנסית, הייתה קבלה מחודשת של התורה.

למרות הכרת הטוב שחש עם ישראל על הוצאתם הנסית ממצרים, הדבר לא הביא אותם לתחושת מחויבות עד כדי כך שיקבלו על עצמם את התורה. נס פורים, לעומת זאת, היה שונה באופן מהותי. בתלמוד מבואר (מגילה יד א) שביציאת מצרים הייתה גאולה מעבדות לחירות, ואילו בפורים הגאולה הייתה ממוות לחיים, שהיא הצלה חשובה הרבה יותר. במקביל, ההודאה המתחייבת אף היא גדולה יותר. אם ההצלה מעבדות לחירות גרמה לנו להודות ולהלל, ההצלה ממוות לחיים תגרום עוד יותר הודאה ופרסום הנס. הכרת הטוב הגדולה הזו עוררה בהם את הדחף לקבל על עצמם את התורה בשנית, מרצון.

הרב חיים שמואלביץ מוסיף לבאר את הדברים באופן הבא: גזרתו של המן הביאה ליצירת אחדות כה גדולה בקרב העם היהודי, עד שהגיעו לדרגת האחדות ששררה בהם כשעמדו בהר סיני 'כאיש אחד בלב אחד' (שיחות מוסר, תשל"ג שיחה ט). אחדות מחודשת זו אפשרה להם להגיע למדרגות רוחניות גבוהות מאד, והביאה אותם לקבלתה המחודשת של התורה.

9. ריטב"א, שבת פח א – קבלת התורה בסיני באמת הייתה מתוך כפיה. ואף על פי כן חובה לעמוד בהתחייבות שקיבלו על עצמם.

וקשיא להו [וקשה לבעלי התוספות] א"כ למה נענשו עליו על עון העגל... וגם אחרי כן [חטאים שעשו אחר כך] למה נענשו כיון דמחמת יראה קבלו? ומה שנראה לי בכל זה דמה שאמר רב אחא מכאן [מודעא] רבא לאורייתא לאו בדרך האמת קאמר [לא התכוון שזו טענה אמיתית], כי התורה העידה שקבלוה בלב שלם ולא עוד אלא דאפי' שבועה באונס כי הוא, כיון שהיו פניו ולבנו שוין, וכבר נתחייבנו קודם לכן לשמוע ולעשות חייבים אנו בה... אלא הכי קאמר [כך כוונתו] כי מכאן נותנים פתחון פה למינין שבדורות הללו לדחות וסבורים שמכאן יש להם מודעא רבה, אבל אנו מחזירים ואומרים להם שאפי' לפי טעותם אין להם טענה כזה, שכבר קבלוה כל ישראל ברצון נפשם בימי אחשוורוש, דכתיב 'קיימו וקבלו עליהם', קיימו מה שכבר קבלו.

מדברי הריטב"א עולה, שהוא דוחה את הטיעון שקבלה מתוך כפייה פוטרת ממחויבות בשמירת המצוות.

10. מהר"ל, אור חדש, הקדמה – באמצעות הוספת מצנת הפורים, הפגין העם היהודי קבלה מלאה אף למצוות התורה שניתנו בהר סיני.

ואמר (שבת פח') כי אף על פי כן הדר קיבלוה בימי אחשוורוש כי כאשר הוסיפו במצות מקרא מגילה ודבר זה כמו הוספה... וכאשר יש כאן הוספה, אם כן העיקר קודם.

פרק ב. קבלת התורה שבעל פה מרצון

קיימות דעות שקבלת התורה בפורים מתייחסת לתורה שבעל פה, כפי שיתואר במדרש שיובא להלן, שקבלתה בסיני הייתה תחת כפייה מפני עומקה ורוחבה.

1. מדרש תנחומא, נח ג – על אף שעם ישראל קיבל בסיני את התורה שבכתב מרצון, קבלת התורה שבעל פה הייתה מתוך כפייה.

ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא את ההר כגיגית...

ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר? והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע, מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט. אלא אמר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמנות וקשה לשאול קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו.

על פי דברי מדרש תנחומא שהובאו לעיל, אין הכפייה שמויחסים לקבלת התורה בהר סיני קשורה לתורה שבכתב, שהתקבלה ברצון, אלא לאתגר הגדול של תורה שבעל פה. מדוע הובילו תוצאות אירועי הפורים לקבלה מיוחדת של תורה שבעל פה?

2. הרב אברהם פיליפס, מורשה – גודלה של תחושת הכרת הטוב שהרגישו היהודים בעקבות הצלתם, הובילה לשאיפה להשקיע את המאמצים הדרושים בהבנת התורה שבעל פה ובקיומה.

דרישותיה המחמירות של התורה שבעל פה, לא התקבלו על ידי עם ישראל מרצון, עד להצלתם מהמוות שגזר עליהם המן. תחושת הכרת הטוב הציפה את היהודים בעקבות הצלתם, והובילה לנכונותם להשקיע את המאמצים הדרושים בהבנת התורה שבעל פה ובקיומה.

התורה שבעל פה היא רחבה ביותר, משום שהיא מכילה את הפרשנות לכל החוקים המוזכרים בחמישה חמשי תורה, ההלכות שנמסרו למשה בסיני, אף שלא נכתבו בתורה, כל תקנות וגזרות חז"ל וכל המנהגים, וכפי שמבואר בדברי הרמב"ם המובא להלן.

3. רמב"ם, פירוש על המשנה, הקדמה – חמשת החלקים שהתורה שבעל פה מכילה.

לפיכך היו חלקי הדינין המיוסדים בתורה על העיקרים האלה שהקדמנו נחלקים לחמשה חלקים. החלק הראשון, הפירושים המקובלים מפי משה ויש להם רמז בכתוב ושאפשר להוציאם בדרך סברא... החלק השני הם הדינים שנאמר בהם הלכה למשה מסיני ואין ראיות עליהם... החלק השלישי הם הדינים שהוציאו על דרכי הסברא... החלק הרביעי הם הדינים שקבעום הנביאים והחכמים שבכל דור ודור כדי לעשות סייג לתורה... והחלק החמישי הם הדינים העשויים על דרך החקירה וההסכמה בדברים הנוהגים בין בני אדם... או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה וקראו אותם תקנות ומנהגות.

דיון מקיף ומלא בעניין תורה שבעל פה בשיעורי "מורשה" בנושא.

נקודות לסיכום החלק השישי:

חז"ל מלמדים אותנו שבקבלת התורה שלנו בהר סיני היה חיסרון, שהושלם רק שנים רבות לאחר מכן, בימי מרדכי ואסתר. הסבר אחד מבאר שהתורה כולה התקבלה על ידי בני ישראל בכפייה, מתוך הפחד שחשו לנוכח המעמד המפעים של הר סיני, אשר צמצם את בחירתם החופשית. הקבלה מרצון התרחשה שנים לאחר מכן, באהבה, בימי מרדכי ואסתר, מתוך הכרת הטוב שחשו לנוכח הצלתם הנסית בידי ה'. יתר על כן, גזרתו של המן הביאה את העם היהודי לדרגת אחדות כה גבוהה עד אשר היא דמתה לאחדות ששררה בקרבם במעמד הר סיני.

הסבר אחר מבאר שהתורה שבעל פה היא זו שקבלתה הייתה מתוך כפייה, מחמת הרתיעה שחשו ישראל כשנחשפו אליה, והיא זו ששבו וקבלו אותה מאהבה בימי מרדכי ואסתר. הכרת הטוב ששפעה מהם בעקבות הצלתם הובילה לנכונותם ושאיפתם להשקיע את המאמצים הנדרשים להבנת התורה שבעל פה וקיומה.

סיכום השיעור**מהו הסוד מאחורי השמחה הייחודית של פורים?**

בפורים חוגגים את שינוי הגורל שארע לעם היהודי, שהיה תחת איום של השמדה ולאחר מכן לחם בהצלחה כנגד מבקשי רעתו. מנהיגיו של אותו דור הבינו כי ארע נס גדול והנציחו אותו לדורות הבאים.

מדוע אנו מתחפשים בפורים?

בפסח, עשה ה' נסים על טבעיים כנגד המצרים. פורים, לעומת זאת, מזכיר את הנס שעשה ה' למען העם יהודי במסגרת מגבלות הטבע. רק לאחר מבט עמוק יותר אל תוך רצף אירועי הפורים אנו תופסים את ה"יד" המנחה של ה'. האופי הנסתר של נס הפורים מסומל בתחפושות.

מדוע אין שמו של הקב"ה מוזכר במגילת אסתר?

השם פורים עצמו, שפירושו "גורלות", מתייחס להיעדרו, כביכול, של הקב"ה מן האירועים המתרחשים בעולם; "פורים" כאילו טוען שיד המקרה שולטת בעולם. בסיפור הפורים, אין ה' מבצע נסים גלויים. שכינתו נסתרת במהלך כל הסיפור, והצלתו של העם היהודי מתרחשת באמצעות אירועים הנראים כצירוף מקרים. לכן, נעדר שם ה' במגילת אסתר.

כנגד מי היה המאבק האידיאולוגי בפורים?

האויב ההיסטורי של עם ישראל, עמלק, קרא תיגר על עם ישראל מאז היותנו לעם. האידיאולוגיה של עמלק, הקיימת מראשיתה של ההיסטוריה האנושית, מכחישה את קיומו של הא-ל המכוון את אירועי העולם, ותומכת באמונה כי כל האירועים מתרחשים במקרה. המן עצמו היה צאצא של אגג מלך עמלק.

האם יש קשר בין פורים לבין גרמניה הנאצית?

מראשיתה, עסקה המנהיגות הנאצית בפנאטיות במאבק רצחני ביהודים ובאמונה היהודית. בכך, הנאצים הם בוודאי צאצאים אידיאולוגיים של עמלק. מקובל לומר, כי האידיאולוגיה הנאצית לבדה מספיקה להשוות את גרמניה הנאצית לעמלק, על פי התורה.

מהו הקשר בין פורים לבין יום הכפורים?

יש תכונות משותפות לפורים וליום הכיפורים, על אף שכלפי חוץ נראה שהם שונים זה מזה תכלית השינוי. שניהם ימי תשובה ושניהם נצחיים. התשובה ביום הכפורים נובעת מיראה ואילו בפורים נובעת התשובה מאהבה. ביום הכיפורים אנו נמנעים לחלוטין מהנאות גשמיות ואילו בפורים אנו שוקעים בתענוגות גשמיים, כמידה שנוהרים ממנה בשאר ימות השנה.

אנו לומדים כי שני מועדים אלו הם שתי מחציות של שלם אחד. עבודת ה' תוך כדי התענוגות על הגשמי הנה אתגר גדול יותר מזה של יום הכפורים ולכן טמון בה הפוטנציאל לצמיחה רוחנית גדולה יותר.

מהי מהותה של קבלת התורה מחדש בפורים?

עם ישראל קיבל את התורה בסיני לאחר צאתו מארץ מצרים. קבלתם את התורה בסיני נבעה מיראתם מפני השכינה שהתגלתה אליהם. לעומת זאת, בפורים התרחשה קבלה מלאה של התורה מרצון, מתוך אהבה, בתגובה לנס שארע בפורים. הצלתם מן האיום הקיומי הובילה להתפרצות גדולה יותר של הערכה כלפי ה', שהתבטאה בנכונות לקבל תורה.